

زیارت و خدمتی صادقانه

همایش علمی - پژوهشی

خدمت‌رسانی فرهنگی به زائران حرم رضوی

(مجموعه مقالات)

با پیغام

حضرت آیت‌الله مکارم شیرازی

به کوشش

علی‌جان سکندری

(گروه مطالعات فرهنگی زائر)

www.ketab.ir

همایش علمی - پژوهشی خدمت‌رسانی فرهنگی به زائران حرم رضوی (مشهد= ۱۳۸۹)
زیارت و خدمتی صادقانه: همایش علمی - پژوهشی خدمت‌رسانی فرهنگی به زائران حرم رضوی (مجموعه مقالات) / به کوشش علی‌جان سکندری؛ گروه مطالعات فرهنگی زائر. - مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی، ۱۳۹۲.

ISBN 978-964-971-710-۴

ص. ۴۵۲

فیفا.

۱. علی بن موسی الرضا علیه السلام، امام هشتم، ۱۵۳ - ۲۰۲ ق. - کنگره‌ها. ۲. علی بن موسی الرضا علیه السلام، امام هشتم، ۱۵۳ - ۲۰۲ ق. - زیارت. ۳. خدمات اجتماعی - جنبه‌های مذهبی - اسلام. الف. سکندری، علی‌جان، ۱۳۴۱ - ب بنیاد پژوهش‌های اسلامی گروه مطالعات فرهنگی زائر. ج. بنیاد پژوهش‌های اسلامی. ج. عنوان.

۲۹۷ / ۲۱۴

BP ۴۷ / ۳۵ / ۵۸ / ۱۳۸۹

۳۳۵-۳۳۷

خانه ملی جمهوری اسلامی ایران

زیارت و خدمتی صادقانه

همایش علمی - پژوهشی خدمت‌رسانی فرهنگی به زائران حرم رضوی
(مجموعه مقالات)

با پیام حضرت آیت‌الله مکارم شیرازی

به کوشش علی‌جان سکندری

ویراستار: سیدابوالقاسم موسوی

چاپ اول: ۱۳۹۲/۱۰۰۰ نسخه، وزیری/ قیمت ۱۳۵۰۰۰ ریال

چاپ و صحافی: مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی

بنیاد پژوهش‌های اسلامی، مشهد: صندوق پستی ۳۶۶-۹۱۷۳۵

مراکز توزیع:

تلفن و دورنگار واحد فروش بنیاد پژوهش‌های اسلامی: ۳۲۳۰۸۰۳

فروشگاه‌های کتاب بنیاد پژوهش‌های اسلامی، مشهد: ۲۲۳۳۹۲۳، قم: ۷۷۳۳۰۳۹

www.islamic-rf.ir

info@islamic-rf.ir

حق چاپ محفوظ است

فهرست مطالب

۵	یادداشت
۱۳	پیام آیت الله العظمی مکارم شیرازی / علی اکبر الهی خراسانی
۱۵	خدمت رسانی به رازان سر رضوی / آیت الله رضا استادی
۲۱	عرفان زیارت و زیارت عارفانه / حسن رضایی مهر
۴۹	زیارت امام رضا (ع) در نگاه طبیبی / محمدمحسن طبیبی
۷۹	زیارت گلگشتی در گلستان محبت، معرفت و معنویت / غلامرضا گلی زواره
۱۱۵	زیارت عارفانه / حسین شرفی
۱۶۴	السلام علیک یا وارث اسماعیل ذبیح الله / سهلا امین
۱۷۳	زیارت، دفاع از حریم ولایت / موسی دانش
۱۹۱	مشروعیت زیارت در منابع اهل سنت / محمدعلی چندی
۲۰۴	راز ماندگاری سنت زیارت ائمه اطهار (ع)، فرزندان و احباب آنها در ایران / جلیل عرفان منش
۲۲۶	زیارت در مذاهب اسلامی / محمد زارعی افین
۲۵۷	آداب زیارت / صحمدهسن زبری قاینی
۲۷۵	چگونه جوانان و نوجوانان را به زیارت تشویق کنیم؟ / رضا جعفری نوقاب
۲۸۵	آسیب شناسی زیارت / محمدحسن ربانی
۳۲۰	آسیب شناسی زیارت / علی الهی خراسانی
۳۳۳	زیارت و رفتارهای پستدیده در سفر / علی رضا مهربانی

- ۳۵۷..... جلوه‌های خدمت‌رسانی در سیره رضوی / محمود پسندیده
- نگرشی بر مفاهیم زیارت، گردشگری مذهبی - فرهنگی و چگونگی خدمت‌رسانی
به زائران براساس نگرش سیستمی / محمد قاسمی ۳۶۹
- طرح گسترش حریم ولایت و زیارت امام رضا علیه السلام / سید محمود مرویان
..... ۳۸۹
- بازنشد و گسترش فرهنگ دینی در آستان قدس رضوی / محمد باغستانی ۴۲۰
- راهکارهای عالی جذب زائران به مشهد مقدس / رضا ابراهیم‌نیا - سعید
داغستانی ۴۳۰
- تصاویر ۴۴۵

www.ketab.ir

یادداشت

أَمَّا صَلِّ عَلَى عَلِيٍّ بْنِ مُوسَى الرُّضَا المَرْضُوعِ
الْإِمَامِ التَّقِيِّ وَجَحِّكَ عَلَى مَنْ فَوْقَ
رُؤُوسِهِ وَمَنْ تَحْتَ أَلْتَرَى الصِّدِّيقِ السَّيِّدِ،
صِدْقَةً كَبِيرَةً، بِلِقَاءِ رَأْسِهِ مُتَوَاصِلَةً مُتَوَاتِرَةً
مُتَرَادِفَةً، كَمَا صَدَّقَ اللهُ لِقَاءَ أَوْلِيَائِكَ

حضرت امام علی بن موسی الرضا علیه السلام را بر همه پیروان حقی بزرگ است، به ویژه بر مجاوران کوی او و آنان که به عینی او توفیق یافته‌اند غبار پای زائران را از حریم نورانی‌اش بزدایند؛ و در این خیل رحمت و سما خادمان فرهنگی را رسالتی بزرگ‌تر بر دوش، که امام و مخدوم‌شان به «عالم عالمین» رحمتهما علی کل شیء، ملقب شده است و رساندن پیام این لقب فاخر بر دوش‌شان سنگین می‌کند. البته از گذشته تا حال و در میان فرهیختگان جهان اسلام، اعم از سنی و شیعه کم نبوده و نیستند که باورمندانه در معرفی چهره تابناک آن امام همام کوشیده‌اند که در این میان، سهمی شایسته از آن آستان قدس رضوی است. این آستان، از سر تکلیف، به ویژه پس از پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی در سال ۱۳۵۲، و با تأسیس بنیادهای پژوهشی و فرهنگی کوشید تا گامی به پیش نهد و طبقات گوناگون زائران را با شخصیت آن امام رئوف آشنا کند. زائرانی که در طبقات

مختلف سنی، مذهبی، فرهنگی، قومی و زبانی جایی می‌گرفتند.

افزون بر این، دو حوزه فراخ‌دامن دیگر نیز با ضرورت معرفی شخصیت و سیره امام علی (ع)، متناسب با طیف‌های متعدد زائران عجین شد؛ این دو گستره، موضوع زیارت، در معنی مصطلح آن و موضوع اماکن متبرک رضوی بود.

به دیگر بیان، هر زائری که پا به این حریم مقدس می‌نهاد دوست داشت بیشتر در بار اصل و پیشینه جلوه‌های بصری این حریم بدانند. به عنوان نمونه، این که نخستین تاریخچه هر چه زمانی ساخته شده یا اکنون در کجا نگهداری می‌شود؟ بر کتیبه‌ها و کتب قدیم چه اجزای چه آیات، روایات و ابیاتی نقش بسته است؟ توسعه اماکن متبرک رضوی چه مدتی را پشت سر گذاشته یا پیش رو دارد؟ آنچه پیرامون سقاخانه در اعمام ایچ است بر واقعیاتی تاریخی استوار است یا غیر مستند و پرورده اندیشه افراد معاصر در طول زمان است؟ و دهها پرسش دیگر.

چنان که اصل مقوله زیارت و نگاه آن در آموزه‌های اسلامی و ادیان توحیدی در روزگاری که شبهه‌ها و مجموعه‌ها و سوی دو گروه جاهلان متنسک و عالمان متهتک فزونی یافته و به لطف گسترش میراث‌نگیز ابزارهای تبلیغی و رسانه‌ای، به زوایای اندیشه‌ها در دوردست‌ها رسیده یافته است، ضرورت همتی مضاعف و تلاشی دو چندان را برای پاسخگویی به سؤالات تقویت انگیزه‌ها مسلم ساخت.

گروه مطالعات فرهنگی زائر، از بدو تأسیس در سال ۱۳۸۷ با هدف این نیازها و پس از شناسایی پیشینه و قالب‌های ممکن برای عرضه محتوای تولید شده، فعالیت خود را آغاز کرد. بی‌تردید، هماهنگی با فعالان دیگر بخش‌های مجموعه بزرگ آستان قدس رضوی و شناسایی اولویت‌ها، از دیگر کارهای گروه بوده است.

دو کتاب: کتاب شناخت امام رضا علیه السلام و کتابنامه آفتاب هشتم، آثار انتشاریافته درباره امام رضا علیه السلام (۹۰-۱۳۶۵)، هر دو از مجموعه انتشارات بنیاد پژوهشهای اسلامی، خواننده را با فعالیت‌های این حوزه آشنا می‌کند.

با این رویکرد و در راستای عمق بخشیدن به مفاهیم زیارت، فرهنگ رضوی، تحقق مبنای کف‌های پایتخته معنوی و خدمت‌رسانی شایسته‌تر به زائران و مجاوران حرم رضوی که ضرورتی انکارناپذیر می‌باشد، بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی به پیشنهاد علمی - پژوهشی «خدمت‌رسانی فرهنگی به زائران حرم رضوی» راهکار خود را اعلام نمود:

- مبنای فرهنگی زیارت
- آداب و آثار زیارت،
- خدمت فرهنگی به زائران آستان قدس رضوی زیارت پی‌ریزی نمود.

در پاسخ به فراخوان بیش از پنجاه نفر علمی و طرح پژوهشی از سوی استادان و پژوهشگران در حوزه و دانشگاه از نقاط مختلف کشور به دبیرخانه همایش رسید.

هیأت علمی همایش از هیأت مقالات رسیده چهارمقاله در شناخت تا در روز همایش ارائه شود. این همایش روز شنبه ۱۷ مهر ماه سال ۱۳۸۷ هم‌زمان با سالروز ولادت کریمه اهل بیت، حضرت فاطمه معصومه علیها السلام، آغازین روز دهه کرامت، از ساعت ۸:۳۰ با اعلام برنامه و تلاوت آیاتی از قرآن مجید حضور فرهیختگان حوزوی و دانشگاهی در تالار شیخ طبرسی بنیاد آغاز شد. پس از استقرار هیأت رئیسه محترم آقایان: آیت‌الله استادی، دکتر محمد مهدی رکنی، دکتر امیر سلمانی رحیمی، حجت الاسلام دکتر سید محمود مرویان حسینی در جایگاه، متن پیام آیت‌الله العظمی مکارم شیرازی از سوی حجت الاسلام والمسلمین الهی

خراسانی مدیر عامل محترم بنیاد قرائت شد.

پس از سخنرانی آیت‌الله رضا استادی نخستین مقاله را حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر حسن رضایی‌مهر، مدرّس حوزه علمیه قم با عنوان «عرفان زیارت و زیارت عارفانه» قرائت نمود، وی با اشاره به ضرورت درک عرفان زیارت و زیارت عارفانه و بیان دیدگاه‌های متفاوت پیرامون زیارت یادآور شد: درک حقیقت زیارت و رسیدن به عرفان واقعی نیازمند شناخت ائمه معصومین (علیهم‌السلام) در برکات آنان است. برخی از عناوین مقاله که ایشان به آن اشاره کردند عبارتند از: عرفان زیارت، معنای لغوی و اصطلاحی زیارت، مقومات زیارت و تمییز آن، زیارت حقیقی پس از زیارت مزور، ره‌آورد این بحث، معرفت مقام زیارت، مسئله از دیدگاه عقل و شرع، تصدیق معرفت مزور.

دکتر محمدمهدی رکنی، نیز با اشاره به خدمت به زائران در تفکر اسلامی، یادآور شد: نکته نخست، خدمت‌رسانی به زائران اسلامی است. حدیثی در این خصوص از پیامبر گرامی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ داریم که فرمودند: «سَيِّدُ الْقَوْمِ خَادِمُهُمْ» (الفقیه، ج ۴، ص ۳۷۸) بزرگ قوم آن کسی است که خدمت ایشان می‌کند. در بینش اسلامی اگر کسی بخواهد سید القوم و فرد برتر جامعه و مردمی باشد، باید بیشتر خدمت کند. بنابر این در جامعه اسلامی و به‌ویژه در آستان مقدس رضوی کسی خادم و سید زائران مرقد مطهر امام رضا عَلَيْهِ السَّلَام است که بیش‌تر به زائران خدمت کند که این ویژگی بحمدالله در مسئولان محترم آستان قدس وجود دارد و این افتخاری است برای آدم.

نکته دوم این که سال‌ها قبل حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله) در زمان رئیس جمهوری در جلسه‌ای که تولیت معظم آستان قدس تشریف داشتند، فرمودند:

آستان قدس باید موقوفات را جمع‌آوری نماید و فعالیت کند تا منابع مالی داشته باشد؛ ولی این را هم باید بداند که آنها را بیش‌تر در راه مسائل فرهنگی و علمی مصرف کنید، و درآمدها باید در امور فرهنگی خرج شود.

نکته بعدی که قابل توجه می‌باشد، خدماتی است که آستان قدس بعد از استقرار نظام جمهوری اسلامی انجام داده و بی‌سابقه است. علاوه بر خدمات گسترده رزنی، حدود پانزده مؤسسه فرهنگی، پژوهشی و آموزشی تأسیس نموده است. وی افزود: فرهنگ برای حفظ جامعه لازم‌تر است زیرا موجب رشد و ترقی معنویات جامعه می‌شود.

دکتر محمد قاسمی، معاون علمی دانشگاه فردوسی، کارشناس گردشگری مذهبی در ارائه مقاله‌ای با عنوان «نگاهی به مفاهیم زیارت و گردشگری فرهنگی - مذهبی و چگونگی خدمت‌رسانی به زائران یادآور شد: در حال حاضر مشهد از نظر جمعیت و تعداد زائران جایگاه بسیار بالایی را در کنار دیگر شهرهای مذهبی جهان اسلام دارد و از این‌رو می‌توان این شهر را بزرگ‌ترین کلان‌شهر مذهبی جهان اسلام دانست.

وی در ادامه با بیان این مطلب که زیارت در حال حاضر به سمت گردشگری مذهبی گرایش پیدا کرده است، تصریح کرد: با توجه به این موضوع ما باید سازوکارهای لازم را بر اساس نیازهای روز جامعه طراحی کنیم و تأکید و عنوان کرد: این درست نیست که زائر در شهر مشهد به حال خودش باشد. شأن زائر امام رضا (علیه السلام) بالاتر از این است که ما تنها یک مجموعه خدمات فرهنگی به او ارائه دهیم. در واقع باید یک سیستم مدیریت یک‌پارچه در زمینه خدمت‌رسانی به زائران ایجاد شود. او سپس با اشاره به وجود موازی‌کاری‌های زیاد در زمینه خدمت‌رسانی به زائران امام رضا (علیه السلام) از گردشگری به عنوان یک

سیستم یاد کرد و این چنین گفت: ما باید در زمینه سازوکارهای خدمت‌رسانی به زائران علی بن موسی الرضا علیه السلام تجدید نظر کنیم. اگر برنامه‌ریزی مدون در این عرصه وجود نداشته باشد ما ضرر خواهیم کرد و بی‌گمان دیگر شهرها از مشهد پیشی می‌گیرند. در این باره نیز اگر قصد داریم در سطح جهانی کار انجام دهیم همه بخش‌ها را در کنار یکدیگر ببینیم و برای رفع مشکلات در حوزه‌های کونگون همچون حمل و نقل، دفاتر خدمات مسافرتی و ... چاره‌ای بیندیشیم.

در بخش دوم این همایش حجت الاسلام والمسلمین دکتر سید محمود مرویان، رئیس سازمان تبلیغات اسلامی خراسان رضوی به ارائه مقاله‌ای با عنوان: گسترش حریم زیارت امام رضا علیه السلام پرداخت. وی در بخشی از سخنان خود از وجود یک آسیب طی قرآیند زیارت امام رضا علیه السلام در شرایط کنونی سخن گفت و توضیح داد که به نظر می‌رسد که امروزه زیارت در عمل به صورت زیارت نقطه‌ای شکل گرفته است یعنی احساس زیارت تنها زمانی به زائر دست می‌دهد که به محل اماکن متبرکه حرم مطهر رضوی می‌رسد. در واقع تأثیرات زیارت در حال حاضر ماندگار نیستند و با دور شدن زائر از اماکن متبرکه فرهنگی و تأثیرات مورد انتظار زیارت و ارتباط با امام رضا علیه السلام نیز در او کمرنگ می‌شود در حالی که ما باید تأثیرات فرهنگی و معنوی زیارت را گسترش دهیم و با تبدیل زیارت در حالت نقطه‌ای به یک فرآیند، امکان بهره‌بردن از معارف رضوی را در یک گستره جغرافیایی وسیع‌تر فراهم کنیم.

وی سپس به ارائه طرح خود در این زمینه پرداخت و با بیان این مطلب که زیارت باید از مبدأ حرکت زائر آغاز شود و با نزدیک شدن زائر به مشهد ارتباط معنوی نیز بیش‌تر شود، تصریح کرد: برای محقق شدن این موضوع همه سازمان‌ها و مجموعه‌های حاضر در این فرآیند باید برای خدمت‌رسانی و ارائه

نمادهای زیارت به زائران همکاری کنند. مرویان در مقاله خود ۱۲ طرح برای تحول در دستگاه‌های گوناگون مرتبط با این عرصه ارائه داد که از جمله آن‌ها می‌توان به تحول در سامانه حمل‌ونقل ریلی، جاده‌ای و شهری، مراکز اقامتی و پذیرایی، صدا و سیما و ... اشاره کرد.

آخرین مقاله برتر، آسیب‌شناسی زیارت بود که حجت الاسلام والمسلمین محمد حسن ربیانی بیرجندی از استادان حوزه علمیه مشهد آن را ارائه داد. در پایان این مراسم با حضور دکتر سیداحمد علوی، قائم مقام محترم تولیت عظمی آستان قدس، اسبوی و اعضای محترم هیأت رئیسه با اهدای لوح و جوایزی از صاحبان مقالات برگزیده تقدیر به عمل آمد. هم‌چنین از تأخیر در ارائه مجموعه مقالات برگزیده، که علت اصلی آن ناهماهنگی‌هایی در متن مقالات و تلاش برای عرضه اثری یک‌نواخت، با همکاری صاحبان مقالات بوده است، پشیمانی‌های خود را ابراز خواهیم.

گروه مطالعات فرهنگی زائر
شهریور ۱۱ (ماه کرامت ۱۴۳۴ق.)

پیام آیت الله العظمی ناصر مکارم شیرازی^۱

یکی از مختصات بزرگ ما ایرانیان وجود بارگاه قدسی و ملکوتی ثامن الحجج علی بن موسی الرضا (علیه السلام) کشور ماست که پناهگاه و مأمنی برای همه شیعیان و ملجأ و مأوایی برای عاشقان آن امام همام (علیه السلام) است.

دائماً برکات مرقدش شایع است و علقه‌مندانش می‌شود و خیل زوار در تمام ایام سال پروانه به گردش جمع و وجودش در گردش‌اند. گرچه نمی‌توانیم شکر این نعمت بزرگ را بر زبان بیاوریم، ولی خاضعانه عرض می‌کنیم: خداوندا! تو را به خاطر این نعمت عظمی یک دنیا شکر می‌گوییم.

برادران و خواهران عزیز! مسئله مهم این جاهاست که بین کانون با عظمت می‌تواند منبع جوشانی برای خدمت‌رسانی فرهنگی نه فقط به میل عظیم زائران، بلکه به تمام شیعیان جهان گردد. به همین دلیل، اخیراً مسئله این منترم آستان قدس رضوی و بنیاد پژوهشهای اسلامی آن به فکر افتاده‌اند که از این فرصت گرانبهایی که سالانه جمعیتی بیش از زائران خانه خدا این مرقد شریف را زیارت

۱. حجت الاسلام و المسلمین علی اکبر الهی خراسانی، مدیر عامل بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی از استادان برجسته حوزه علمیه مشهد و صاحب تألیفات و آثار متعددی است که با نظر آیت الله العظمی ناصر مکارم شیرازی مأموریت یافتند پیام معظم له را در این همایش قرائت نمایند.

می‌کنند بهره گرفته و خدمات فرهنگی بیشتر و گسترده‌تری به زائران آستان مقدسش برسانند و علاوه بر حوزه علمیه، کتابخانه بسیار عظیم و آبرومند، دانشگاه موفق رضوی، نشریات مختلف، جوابگویی مسائل شرعی و ارشادات از طریق مجالس سخنرانی و مانند آن، خدمات تازه‌ای در اختیار زوار گرامی بگذارند.

به یقین کسانی که به عشق زیارت این مرقد مقدس به مشهد می‌آیند آمادگی زیادی برای پذیرش مسائل عقیدتی، اخلاقی و احکام اسلامی و امور مربوط به ولایت پیشوا ان‌سلام‌الله‌علیه را دارند، چرا از این فضای معنوی استفاده بیشتر نشود؟ امروزه وسایل ارتباط جمعی به قدری گسترده و متنوع شده که در یک لحظه می‌توان تمام جهان را زیر پرشش برنامه‌های متنوع و آموزنده فرهنگی اسلامی قرار داد. چه بهتر که ما از این وسایل استفاده کنیم. ما در انتظار تأسیس شبکه ماهواره‌ای رضوی جهت تمام جهان و تربیت مبلغان آشنا به زبان‌های مختلف و مراکز پاسخگویی گسترده‌تر به سهولت و ناگوار مخالفان و تشکیل جلسات بحث و مناظره منطقی در جهت دفاع از حبيب اهل بیت علیهم‌السلام و تأسیس شعبه‌هایی در تمام کشورهای اسلامی از سوی آن آستان هستیم.

این‌جانب تشکیل این همایش بزرگ را به همه شما عزیزان و همه دست‌اندرکاران و ریاست محترم بنیاد پژوهش‌های آستان قدس رضوی و تولیت محترم آستانه تبریک می‌گویم و در انتظار تصمیمات جامع‌تازه و پرشتاب برای رسیدن به این مقصد عالی هستیم. خداوند یار و نگهدارنده

والسلام علیکم و رحمة الله و برکاته. (ناصر مکارم شیرازی ۱۳۸۹ / ۷ / ۱۵)